

gának erejével is ható megoldást, hogy a belső beszédbe Krasznahorkai újabb belső beszédet iktat, idézőjelek közé téve, mint különösen jellemzőt. Ezek az idézetek rendszerint az unalomig ismert nyelvi fordulatokat tartalmazzák. A belső beszéd kontextusában mégis úgy hatnak, mint az ismerősség, a közölhetőség toposzai, s ezáltal mintegy nyelvi síkon is állítva a lehetséges eligazodás tagadását.

JUHÁSZ Erzsébet

FONTOS VÁLLALKOZÁS, ÖSZTÖNZŐ PÉLDA

Nyelvi divatok. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985

„Ma divat maga a divat” — állítják a hozzáértők, ezzel is kiemelve napjaink divatos külsőségeinek hatását. A divathullámok manapság sokkal gyorsabban eljutnak a széles közönséghez — így van ez a nyelvben is. Nyelvünk erőteljes egységesülése erőfeltétele a divatos nyelvi jelek, kifejezések általános elterjedésének. A tömegkommunikációs eszközök segítségével a divatjelenségek eljutnak a nyelvhasználati terület legelzugottabb részeire is. A divathullámokat a fiatalabb nemzedék fogadja be leghamarabb; ez a réteg ugyanis mindig egy másféle kifejezőmódot keres, amely biztosítja számára az idősebbektől való elkülönülést, ugyanakkor „... a tizen- és huszonevesek nyelvi leleményeit és hóbortjait villámgyorsan átveszik a harmincasok és negyvenévesek is: a divathullámok egyre szélesebb mederben haladhatnak.”

A kötet szerzőinek — Bíró Ágnes, Felda Györgyi, Huszár Ágnes, Kemény Gábor, Tolcsvai Nagy Gábor, valamennyien Lőrincze Lajos és Grétsy László tanítványai — figyelme a mai magyar köznyelv beszélt nyelvi változata felé irányul, „a mindennapi munka, a közlekedés, a szórakozás során folytatott társalgás friss, érdekes, ám esetenként elítélendő jelenségeit vizsgálják.” A mindennapok nyelvi anyaga az, amely legérzékenyebben reagál a változásokra, legkönnyebben vesz fel új — sokszor káros, durva — elemeket.

A kötet első fejezetében a beszélt nyelvnek egy igen izgalmas és aktuális jelenségről olvashatunk. A köszönés és megszólítás bizonytalanságai mindannyiunkat érintő és érdeklő témakör, hiszen az életvitel, a magatartásformák változásával együtt jár e gesztusok változása is.

Önözsem vagy magázzam a címe annak az írásnak, amely a két magázó névmás meglétének problémáit tárgyalja; hiszen „... két magázó névmás is van a magyarban, még sincs mindenkire alkalmazható, általános, udvarias megszólítási forma.” Mindent megold-e a tegezés? Egyesek ui. az általános tegeződésben látják a megoldást. Kétségtelenül igaz, hogy terjed a tegezés, hogy manapság mind gyakoribb — főleg a fiatalok körében — a minden ceremónia nélküli, első látásra való

tegeződés; ennek azonban megvannak a maga veszélyei is. Ok nélküli bizalmaskodásra (gondoljunk itt a rádió, televízió egyes műsoraira), ennél rosszabb esetben pedig gyakran durvaságra, trágárságra ad alkalmat. A tanulmány végén egyértelmű e megállapítás: „Önmagában a tegezés (...) nem oldja meg megszólítási gondjainkat (...) az indokolatlan tegezéssel éppúgy megnehezítjük a nyelvi kapcsolatteremtést, mint a MAGA vagy az ŐN rossz megválasztásával.”

Elyűtt szavaink címmel a divatszókról ír Felda Györgyi. Az agyonkoptatott, elnyűtt szavakat nevezi divatszavaknak, s hozzáteszi: „A divatszó megjelölés tehát nem dicséret, hanem a nyelvi kifejezésformáknak a lerágott csontjait jelöli.” Mint az élet más területén, a nyelvben is megvan minden egyes időszaknak a maga „szótára”, ami magában véve még nem is elítélendő, hiszen hosszabb-rövidebb ideig az igényes nyelvű beszélő is használhat egyéni divatszavakat. Veszély azoknál az egyéneknél jelentkezik, akiknek anyanyelvi műveltsége igen hézagos, őket könnyebben elsodorja a divat hulláma, s míg a divatszavak egyszer-mászor pontos megjelölésének is bizonyulnak, túl gyakori — sokszor indokolatlan — felhasználásuk semmimondóvá teszi őket. Így alakulnak ki az „izé, akármi, meg minden” típusú, mindent helyettesítő szavaink. Nyelvhasználatunk e komoly veszélye ellen csak úgy védekeztünk, ha a „sztereotípiákká züllött, rojtosra nyűtt kifejezéseket száműzzük”.

Az idegen szavak kérdésköre — nyugodtan állíthatjuk — a nyelv-művelő irodalom legtöbbet vitatott területe. E kötet idegen szavakkal foglalkozó tanulmánya igyekszik újszerű megközelítési módot keresni. Így pl. felteszi a kérdést: antidemokratikus-e az idegen szavak használata? „Nem hadjáratot kívánunk ellenük indítani, csak a fölösleges használatuk mögött meghúzódó jelenségekre, a restségre, a sznobizmusra szerettük volna a figyelmet felhívni” — olvashatjuk. A továbbiakban a szerző néhány olyan idegen nyelvi elemet (beat, rock, pop, diszkó) tárgyal, amelyek a fiatalság nyelvhasználatában egyaránt megtalálhatók — éppen ezért figyelni kell alakulásukat; kiejtésüket, írásmódjukat időben tisztázni.

Emberi magatartás — *nyelvi magatartás*; már a fejezetcím sokatmondó. „A beszéd része a beszélő viselkedésének, tükrözi gondolkodásmódját, értékrendjét”; ezért a szerzők kitágítják vizsgálódásuk körét, s a „nyelvi divatozás” mögött megbúvó, ezzel szorosan összefüggő társadalmi szokásokat is figyelembe veszik.

Felda Györgyi a beszédkultúra képét rajzolja meg. Megállapítja: a társalgási kultúra sorvad; rengeteg „beszédszelejtet” állítunk elő. A szerző megszólaltatja a vészcsengőt „vitázókultúránk” aggasztó tünetei miatt is. Mindezek a jelenségek mögött ott van az emberek egymás iránti türelmetlensége, a tapintatlanság is, ami már lélektani síkra tereli

a vizsgálódást. A tanulmányíró egyértelműen leszögezi: a beszélgetés-kultúra hiányát a nyelv is megsínyli.

A beszélt nyelv mindennapi használatával foglalkozik a *Köznapi bizalmaskodás* c. tanulmány, mely nemcsak témájának érdekessége, hanem szellemes, könnyed stílusa révén is megkülönböztetett figyelmet érdemel. A köznapi negédeskedések, a kedveskedő lekezelés — még ha önmagukban nem is bántóak — egy-egy viselkedésmódnak a nyelvi megnyilvánulásai.

Huszár Ágnes gazdag példaanyagon mutatja be az élőbeszéd és az írás közötti különbségeket. A nyelvészeti kutatásnak viszonylag új fel-tárásai azok a szabályszerűségek, amelyek az élőbeszéd és az írott nyelv szerkezeti különbségeit foglalják rendszerbe.

Kemény Gábor a *közhely* fogalmát igyekszik tisztázni, majd forrását, körülményeit kutatja, a sajtónyelv és a társalgási nyelv tipikus anyagán át eljut a közhely használatának miértjéig is, ami lélektani és társadalmi indítékokat dob felszínre.

A nyelvi durvaságokkal és a névdívtal is foglalkozó kötet gazdag, igen változatos területeket ölel fel, a szerzők nem torpánnak meg nap-jaink vitás, égető nyelvi problémái előtt sem, de tudják, nem adhatnak törvényértékű „használati utasítást” — ez egy részt a nyelvfejlődés törvényszerűségéből ered, másrészt vizsgálódásaik során nyelvészetten kívüli eszközök segítségét is igénybe veszik —, véleményükkel útmutatást, hasznos fogódzót mégis nyújtanak. Szándékukat erősíti a kötetten végig-vonuló közvetlen, szellemes, helyenként oktató stílus, míg másutt a hangnem játékos, könnyed. A könyvet elsősorban „a nyelvi divatra oly fogékony” fiataloknak szánták, de minden beszélt nyelv iránt igényes olvasó házzal forgathatja.

A könyv többet nyújt *nekünk*, mint a magyar nyelv jelen állapotá-nak és kialakulásban levő folyamatainak vizsgálatát, leírását; ösztönzés vagy, mondjuk ki bátran, kihívás ez számunkra, hogy mi is foglalkoz-zunk ezekkel a sokarcú nyelvi dolgokkal, hiszen a mi nyelvünkben, többnyelvű környezetünkben a divatjelenségek több oldalról determi-náltak. Itt még fokozatosabban szükséges a divathullámok kifejlődését irányítani, helyes mederbe terelni; időben különválasztani a káros, a rest-ség vagy a sznobizmus szülte divatos nyelvi elemeket mindazoktól, melyek új szint, frissességet hoznak beszélt nyelvünkbe.

Ezt a vizsgálatot minél előbb el kell végeznünk, mert a fiatalabb nemzedékben — melynek nyelvhasználata leghamarabb befogadja a di-vathullámokat — csak így tudatosulhat a valóban értékes újdonság és a közhely, a nyelvi salak közötti különbség.

RAJSZI Ilona